

הבטחון הפנימי במדינה בשבת

(הערות למאמרו של הרב א"י הרצוג)

ראשי פרקים

- א. דעת הרמב"ם לענין חזרת היוצאים להציל
- ב. עיקר הטעם: לא להכשילם לעתיד לבוא
- ג. האם יש הבדל בין משטרה בשבת לנידון בגמ'
- ד. יש להרבות שומרי תורה בקרב אנשי המשטרה
- ה. מכשירי פיקוח נפש
- ו. נזקי ציבור = פיקוח נפש

א. דעת הרמב"ם לענין חזרת היוצאים להציל

מה שכתב שלפי הרמב"ם מתפרשים דברי רב שבכלי זיינם חוזרים למקומם, לענ"ד אינו מובן. שאם רב מפרש "אפילו טובא", אי"כ הרי הקושיא שהקשו ממתני' דר"ה במקומה עומדת, כי שם הרי מפורש שאין היתר אלא אלפים אמה וכאנשי העיר. ומה יועיל במה שמוסיף שחוזרים למקומם גם בכלי זיינם, עכ"פ השיעורים סותרים זה את זה. ואין שום דרך אחרת לתרץ המשניות עפ"י דרכו של רב, אלא ע"י שנאמר שכוונת המשנה באומרה "למקומם" הוא למקום שהם מותרים, וכל עיקר החידוש אינו אלא שחזרה זו למקום שהם מותרים בו היא גם עם כלי הזיין. וודאי שגם הרמב"ם לא יסור מזה.

באמת הדברים מפורשים ברמב"ם שהביא להלכה גם החילוק של רב נחמן בר יצחק, בין אם ניצחו ישראל או לא. שהרי הלכה זו חוזרת עוד פעם ברמב"ם בפכ"ז מהל' שבת הי"ז "ואם היתה יד העכו"ם תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרין בשבת למקומם ובכלי זיינן". ואילו לפני כן שם כתב ההלכה שאם יד ישראל תקיפה אין להם אלא אלפים אמה. וא"כ הדבר ברור שהרמב"ם נוקט להלכה כשני התירוצים גם יחד. ובפ"ב הוא דן על עיקר ההיתר של חילול שבת לשם פיקוח נפש, ולא נכנס לשאלת התחומים. וע"כ הזכיר את הדין בעיקר מצד ההיתר לחזור עם כלי הזיין ולא נכנס לפרטי דיני התחומים, כי לא שם מקומו. וע"כ כתב הלכה זו בצורה שתומה ולא חילק בין יד ישראל תקיפה או לא. כי לעצם דין החזרה, וכן לעצם היתר החזרת הנשק אין הבדל מי ניצח. והוא עפ"י תירוצו של רב את המשנה, ולשונו של הרמב"ם הוא בדיוק כלשונו של רב, והמלה "למקומם" תתפרש למקום שהם מותרים ללכת, כי שם הוא מקומם, וכשם שמתפרשים דברי המשנה וכלשונו של רב עצמו. אכן בפכ"ז כשדיבר בדיני תחומים חזר ושנה הלכה זו מחמת חילוקים שהיה צריך להכניס, והוא עפ"י תירוצם של רב נחמן בר יצחק ורב כאחד. ע"כ חילק שאם יד ישראל תקיפה אז אין לנו

היתר אלא מכח דינו של רב, ואז אין היתר אלא בתוך התחום. אולם כשיד עכו"ם תקיפה אז קיימים דבריו של רב נחמן בר יצחק ומותר לחזור למקומם ממש.

הלכה זו בניסוחו של הרמב"ם מובאת בטור ובשו"ע, אף שם בשני סימנים נפרדים ורחוקים זה מזה. בס"י שכט לענין דין החזרה עם כלי הנשק, ובס"י תז לענין דיני תחומים. ובב"י שם מבאר שמש"כ הרמב"ם בפ"ב חוזרים למקומם "לאו בשיעור הליכה מיירי אלא לומר שחוזרים בכלי זינם למקומם". וכ"כ שם עוד: "וכתב הרא"ש בשם רבנו מאיר דהלכתא כהנך תרי אוקימתני, וכן דעת הרמב"ם בפכ"ז מהל' שבת. א"כ הדברים ברורים שהרמב"ם אינו מחדש כאן שום דין מחדש על מה שהראשונים האחרים פירשו.

ב. עיקר הטעם: לא להכשילם לעתיד לבוא

במה שתמה שהרמב"ם נותן טעם שלא נמצא בתלמודים, והוא שלא תהא מכשילם לעתיד לבוא. ורצה לתלות זאת בשאלה אם דחוייה או הותרה שבת בפיקוח נפש, שלענין עדות החודש הותרה שבת כיון שאתה מתיר לחלל שבת אף בנראה בעליל משום חשש הכשלה לעתיד לבוא, והרמב"ם סובר שאף בפיקוח נפש כך, וע"כ השתמש בטעם זה גם כאן. והסוגיא בעירובין (מה,ע"א) סוברת שדחוייה שבת אצל פיקוח נפש וע"כ לא השתמשה באותו הטעם. כל כך יש להעיר כמה דברים.

הנה לשון הרמב"ם ריש פ"ב מהל' שבת: "שבת דחוייה היא אצל פיקוח נפש". והכ"מ וכן כל המפרשים נוקטים שדעת הרמב"ם היא כשיטת הראשונים הסוברים דחוייה. ואף אם היה אפשר לדחוק שהרמב"ם לא דקדק בלשונו, הרי קשה מאד לומר כן, אם באותו פרק עצמו הוא מביא הלכה שניה שכל עיקרה תלוי בהגדרה המדויקת של דין זה אם הותרה או דחוייה, ושרק על סמך זה הוא דוחה סוגיא שלימה. אולם יותר מזה, עיקר הסברא אינה מתקבלת לענ"ד, ואין לזה שום שייכות לשאלת דחוייה או הותרה. הרי גם אם סוברים הותרה לא נתיר מה שאין בו צורך לקידה"ח או לענין פיקוח נפש, ואם ננקוט שאין להתיר אלא בשביל דבר הקיים ונצרך כבר בשבת זו, אין כאן מקום להתיר אף אם הותרה. מאידך - אם יש איזו שהיא סברא להתחשב עם הלעתידי לבוא, גם למ"ד דחוייה יש מקום להתיר. ובפרטי נקודה זו עוד נאריך להלן אי"ה.

דברי הרמב"ם בנימוקו לענ"ד פשוטים מאד, והם נמצאים ביסודם בדברי רבנו יונתן על הרי"ף, בעיקר דין המשנה שהותרו לחזור בתוך התחום, וז"ל: "אעפ"י שתיקנו לו חכמים שלא תיקנו חכמים זה אלא **שלא יהא מכשילן לעתיד לבוא**, שאם לא היה להם אלא ד"א היה מכשילן". אמנם כן, בטעם ההיתר לחזור עם הזיין כתב שם עפ"י הגמרא שהוא גם ברה"ר ומרה"י לרה"ר, מצד הסכנת נפשות להשאיר שם את הנשק, אך הרי ברור שטעם זה כשלעצמו אינו מספיק כלל, שהרי המדובר שיד ישראל תקיפה, ולולי הטעם של נמצאת מכשילם היינו מחייבים אותם לעמוד במקומם גם מצד דין תחומים.

א"כ עדיין אינו מובן, מה פיקוח נפש יש לחזור עם כלי נשקם, הרי יכולים להישאר במקומם עם כלי נשקם יחד ואז אין להם שום סכנה. כי כל הסכנה היא רק ע"י שיפקירו את נשקם ויוכלו האויבים לתופסו כשאין שם איש מישראל, וכמו שנתבאר בדברי הרי"י הנ"ל. אלא ברור ששני הטעמים מסייעים ומחזקים זה את זה, שמצד פיקוח נפש לא יתכן להשאיר את נשקם כאן וללכת, וא"כ משורת הדין היה לנו לומר שלא ילכו משם גם בגלל הנשק שאינם יכולים להשאירו ואינם יכולים גם לקחתו מצד חילול שבת, שהוא אפילו דאורייתא כפי שמרגיש רבנו יונתן, אלא ע"כ שכאן מצטרף הטעם של נמצאת מכשילם, שאם נכריח אותם להישאר במקום הדבר יביא לידי מכשול, ע"כ מצאו חכמים לנכון להתיר להם גם חילול שבת דאורייתא מצד חשש זה. באופן שבוזה

עיקר ההיתר אינו הפיקוח נפש אלא ה"נמצאת מכשילים היוצא מזה שדברי רבנו יונתן הם בדיוק כרמב"ם, ויפה עשה הרמב"ם שהשמיט את הסברא של פיקוח נפש, כי למעשה לא זהו המתיר כאן, אלא עיקר המתיר הוא הנמצאת מכשילן וכנ"ל. [ויש קצת מקום לומר, שהרמב"ם גם אינו מפרש את אותו מעשה שהיה המסופר בגמרא מצד פיקוח נפש וכמו שפירש הר"י, כי יכלו אולי להסתדר גם מבלי נשק זה, והרי לפי זה היה צריך להיות מפורט גם להלכה הבדל אם נשק זה הוא בעל חשיבות מכרעת כשיפול לידי האויב. אלא הענין הוא מצד שלא העמידו עצמם להפקיר נשקם, והוא על פי הכלל שמצינו אותו ג"כ בעניינים אלה של פיקוח נפש והוא: אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. וזהו שמספרת הגמרא המעשה שהצטופפו כולם יחד ודחקו אחד את השני והרגו בעצמם הרג רב וכל זה מפני שחשו על נשקם שלא יפול בידי העכו"ם. ומזה דנו חכמים, שאם יאסרו עליהם לחזור עם נשקם יביא הדבר לידי תקלה שבכלל לא יצאו להצלת אחיהם, ונמצאת מכשילים לעתיד לבוא. באופן שאין כאן כלל גורם של פיקוח נפש, אפי' בתור גורם מסייע. ע"כ לא הזכיר הרמב"ם מזה כלל.]

וקרוב לזה, אם לא ממש כדברים אלה של הרמב"ם ורבנו יונתן, מפורש גם בדברי התוס' שם שכתבו (מד, ע"ב ד"ה כל היוצאים), שהטעם הוא משום התירו סופם משום תחילתם. ודבריהם המתייחסים - לפי הנוסח שלפנינו - לסוף המשנה לענין החזרה עם כלי הזיין, מוכיחים, שגם הם לא פירשו הדין של חזרה עם כלי הזיין מחמת סכנה ופיקוח נפש אלא מחמת ההיתר של סופם משום תחילתם, דהיינו שאם לא נתיר להם אף הם לא יצאו. אכן היה מקום קצת לתלות בטעות המדפיסים, וי"ל שדבריהם מתייחסים לא אל הסיפא של החזרה בנשק אלא לרישא לעצם הדין של אלפים אמה. אולם מכיון שכפי שכתבנו, הרי טעם פיקוח נפש באמת אינו מספיק, אילולי שנצרף את העיקר, שאלי"כ לא יצאו להצלה - א"כ אין צורך לתלות הדבר בטעות.¹

אכן צ"ע אם דברי התוס' בהסברם ודברי ר"י והרמב"ם עולים ממש בקנה אחד. לכאורה הדברים שוים, כי גם רבנו יונתן שנקט הטעם מצד "לעתיד לבוא" הוא לאו דוקא, ולא נקט אלא לשון השגור בקדוש החודש, ושם זה באמת מדוקדק כי הרי עכשיו לא היה צריך לעדותם כלל ואין זה אלא בגלל הפעמים הבאים. משא"כ בענייננו, הרי ענין שמזדמן עכשיו שצריכים לצאת להצלה שייך ג"כ החשש שמא לא ירצו לצאת, ולא דוקא לפעמים הבאות. וא"כ יותר היה שייך כאן הלשון "נמצאת מכשילן שלא יצאו", דהיינו ממש כמו שהתוס' נקטו בלשונם סופם משום תחילתם.

אולם לכשנעיין בדבר יש מקום לחלק בין הטעמים, בפרט כשיש לנו דיון בראשונים שדבריהם מדוקדקים כחוט השערה. שהרי טעמים אלה נמצאים בגמרא בחילוף לשון וגם בחילוף הדין של התוצאות. כי הטעם שנמצאת מכשילן אמור לעדות החודש ונוגע גם לחילול שבת **דאורייתא**. משא"כ הטעם של סופם משום תחילתם לא נזכר בגמרא אלא לענין היתר איסור דרבנן. ובאמת בכל אלה שהובא טעם זה של סופם משום

1 אלא שלכאורה יש לשאול על התוס' עצמם למה חיכו בדבריהם עד הסיפא, הרי יסוד זה של התירו סופם משום תחילתם אפשר לשמוע גם מהרישא, וכמו שהבאנו מהר"י הנ"ל. אולם נראה שהרישא עצמה אינה מוכיחה זאת, כי אפשר לומר טעם אחר, שלא גזרו בדבר מצוה את גזירת התחומים, שמוכרחים להיקבע רק בערב שבת, הם אמרו והם אמרו. אולם ממה שהתירו לחזור עם הנשק, שבאותה שעה אינו עושה מצוה כלל, והרי גם לצורך מצוה גזרו על הטלטול, אף בטלטול דרבנן כגון בשופר וכיו"ב. ע"כ א"א היה לפרש ההיתר אלא משום תחילתן. ובאמת גם רבנו יונתן לא פירש דבריו שהוא מצד נמצאת מכשילן לעתיד לבוא אלא בגמרא לפי התירוץ המעמיד כשהין תחומים מובלעים, ואז יש לו ארבעת אלפים, וזה לא יתכן א"כ נאמר שהטעם הוא מחמת תקנת חכמים מיוחדת.

תחילתם, אין המדובר על מכשול ממש אלא על מניעה מריבוי שמחת יו"ט, שהרי אינו מוכרח לקיים שמחת החג דוקא ע"ז. וכן לענין הרטיה במקדש, הרי העבודה במקדש לא תתעכב גם אם זה לא יקח בה חלק. משא"כ לענין עדות החודש וכן בנידון דידן הרי היא זה מכשול ממש שלא יתקדש החודש במועדו או שיבוא הדבר לידי איבוד נפשות.

אם נפרש כוונת התוס' דאה"נ, וכאן עדיף משם, שיש מקום להתיר בסופם משום חשש **מכשול** ממש בתחילתם, הרי לכאורה היו יכולים בזה גופא לתרץ קושייתם שלא היה מקום למנות דין זה של החזרת הנשק למקומו יחד עם ההלכות ההן, כי כאן זהו מושג אחר, מצד שזה עלול להביא לידי מכשול, שהרי מטעם זה אנו באים להתיר גם איסור חמור דאורייתא. מאידך נדמה לי, שבכדי להתיר איסור תורה אין בכלל להשתמש בנימוק של סופם משום תחילתם לחוד אם לא מצד החשש העיקרי לא למקרה זה בלבד אלא שאנו מביאים בחשבון גם את הלעתיד לבוא. שכיון שהיתר זה נוגע לאיסור תורה ואיננו מפורש בתורה להיתר, הרי מוכרחים לומר שחכמים היתרו משום שראו אותו **כלול** בכלל ההיתר של פיקוח נפש. אבל לפי זה היו צריכים לתת דבריהם לשיעורין, שבמה דברים אמורים בכאלה שלא היו יוצאים להציל אילולי היתר זה לחזור עם נשקם, אבל אדם המשער בנפשו שגם אילולי זה היה יוצא ונשאר שם לשבות, שאצלו ממילא אין זה כלול בכלל הפיקוח נפש, אצלו נשאר איסור תורה של חילול שבת ממש. וחילוק זה לא נמצא.

כמו כן היה מקום לומר שאם כל השאלה נשאלה אחרי שכבר נעשה מעשה ההצלה לא נתיר, וכל ההיתר לא ינתן אלא למי שבא לשאול לפני שיוצא להציל שרק אז יש מקום לחששות. ולומר לא פלוג הרי לא שייך במקום שהדבר נוגע לחילול שבת דאורייתא. וע"כ לא השתמשו חכמים בלשון סופם משום תחילתם אלא באיסורים דרבנן, ששם כולם מותרים אף אלה שיודעים בנפשם שלא היו נמנעים משמחת החג גם בלי ההיתר, משום שבכהאי גוונא לא גזרו חז"ל כלל מכיון שמצוי הדבר שימנעו בגלל זה. משא"כ כשהדברים נוגעים לאיסור תורה ואין להתירו אלא משום שהוא נכלל בצורך פיקוח נפש, היה מוכרח לתקן בדבר, שאין זה היתר כולל. וע"כ ברור שכאן לא יפעל ההיתר אלא מצד ה"לעתיד לבוא", שאנו רואים את הדבר נוגע לא רק לענין מצומצם זה, אלא אנו צריכים להתחשב גם עם התוצאות לעתיד. וע"כ אין נפק"מ אם אנשים אלה שאנו דנים בהם עכשיו היו נמנעים מלצאת אלולי היתר זה או לא, או אם עומדים לפני המעשה או אחריו, צריך להביא בחשבון את המקרים **הבאים** ואת כל סוגי אנשים המצויים, וע"כ מתירים גם לאלה שלפנינו מבלי להטיל שום תנאי בהיתר זה כלל.

הרמב"ם ורבנו יונתן נקטו דבריהם בדקדוק. ואם התוס' ג"כ כיונו לזה לא היתה קושייתם קושיא כלל, כי זהו היתר מסוג אחר לגמרי כנ"ל, ואין מקום למנותו עם אלה של סופם משום תחילתם. ע"כ נוטים יותר הדברים, שהתוס' אינם מפרשים להיתר החזרה אלא בכרמלית וכיו"ב שאין שם אלא איסור דרבנן. אכן לשון הירושלמי שיהא כל אחד נוטל בביתו (לבייתו), ולא הבחין אם עובר דרך רה"ר, וכן משמעות הגמרא שהחילוק בין יד ישראל תקיפה או לא אינו אלא לענין האלפים אמה או יותר אבל אינו נוגע לצורת החזרת הנשק בתוך האלפים אמה, אפי' דרך רה"ר, נראה כמו שכתב הר"י בפירוש, וכמו שנראה ברור מסתימת לשונו של הרמב"ם ושו"ע שהחזרה היא מותרת גם כשהוא נוגע באיסור דאורייתא, והרי זה ממש כמו לענין קדוש החודש, שגם מלאכות דאורייתא הותרו. וע"כ יותר ראוי לדחוק עצמנו בדברי התוס' שגם הם אינם חולקים בזה, אלא שמ"מ הקשו קושייתם לפי שסוברים שיש מקום לכלול במושג של סופם משום תחילתם גם מקרה דן אעפ"י שהוא מקיף יותר ונוגע גם לאיסור תורה, שמ"מ

הרעיון הוא אחד שהנימוק של מה **שיהיה** אח"כ פועל עכשיו היתרי איסורים. ועדיין צריך עיון בדבר. ומ"מ להלכה הדבר ברור ללא פקפוק כלל.

היתר זו של נמצאת מכשילם לעתיד לבוא, אינו הלכה בודדת לענין פיקוח נפש, שהרי כך שנינו "ואין עושים דברים הללו לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים" (לפי גרסת הרי"ף). ובר"ן שם באר: "ואפילו באקראי בעלמא וכו' שמא יבוא הדבר כשלא ימצאו עכו"ם וקטנים לא ירצו לחלל את השבת". ושיטת הרי"ן בפ"ב דביצה ששבת **זחוויה** ולא הותרה, ובשעה זאת הרי אין צורך כלל לחלל את השבת שהרי אפשר ע"י נוכרי, ומ"מ מקפידים שלא לעשות ע"י הנוכרי משום "שמא יבוא הדבר" שבפעם אחרת כשלא ימצאו נוכרי יגרום הדבר לפיקוח נפש. אמנם הרמב"ם בלשונו לא הזכיר אלא טעם של "שלא תהא שבת קלה בעיניהם". אך כ"כ המ"מ שם שאין הטעם הזה אלא לנשים ועבדים, אבל לא לנוכרי וקטן. וא"כ הטעם שם הוא ע"כ כמשי"כ הרי"ן משום נמצאת מכשילן לעתיד כשלא יהיו נוכרים מצויים ברגע זה. ובשו"ע העתיק דין זה להלכה.

ועל מה שציין הרמ"א דעת הי"א שאם אפשר לעשות בלי דיחוי יעשה ע"י הנוכרי, מאריך ה"ט"ז ומרבה להוכיח שאין הדבר כן משום "חשש שמא אתה מכשילן לעתיד לבוא" וציין ג"כ את דברי הרי"ן הנ"ל, ומסיק שאם ירצה מישהו לעשות ע"י נוכרי המזומן שיגלה דעתו לרבים שלא מחמת הדין נוהג כן. ונראה שגם החולקים ומחמירים אין זה אלא מפני שאינם חוששים לדעת הרואים, כי הלכה זו של היתר לשם פיקוח נפש הוא רווח וידוע בישראל ואין צריך לעשות לשם זה הוכחות ואין כאן משום מכשול לעתיד לבוא, אבל גם הם יודו בעיקר ההנחה שאילו היה כאן משום חשש זה היה מותר וצריך להעשות דוקא ע"י גדולים. הבאר היטב והמשנה ברורה העתיקו דברי ה"ט"ז ולא העירו עליהם כלום. וכך הלכה נקוטה בידנו. ונראה שמתעם זה גם לא נזכר בגמרא ובראשונים לענין פיקוח נפש וכן בחוזרין עם כלי זיינם שיעשו בשינוי אם אפשר בלא איחור, כמשי"כ הרמ"א (והסכים עמו במשנה ברורה), וכן לא נזכרה האפשרות של עשויה ע"י שנים שעשאוה, כי אם אמנם זה אפשרי במקרה מסוים אפילו בלי טרחה יתירה ואיחור, הרי אתה מכשילן לעתיד לבוא שיחשבו שלא ניתנה שבת לידחות אם לא ע"י צורה זו, והרי זה ממש כמו שטוען ה"ט"ז לענין נוכרי המזומן לפנינו. ודעתו של המשנה ברורה שנראה שמחלק בדברים צ"ע.

מכל הדברים האמורים אנו למדים שנימוק זה של "נמצאת מכשילן לעתיד לבוא" לא נתחדש ע"י הרמב"ם, אלא יסוד מוכרח הוא לפי הגמרא ומקובל אצל שאר ראשונים והוא יתד שלא תמוט בכל דיני פיקוח נפש. וע"כ אם יהיה לנו מקום לדון להתיר מטעם זה ודאי ראוי להיזקק לו, ואין מקום לחנוך להחמיר כי אין זו חומרא אלא קולא, וכמו שהרע"ש ה"ט"ז על דברי הרמ"א ודחאם בשתי ידים.

ג. האם יש הבדל בין משטרה בשבת לנידון בגמ'

שם בא"ד (ד"ה והנה הטעמים) כתב לחלק בין נידון דרמב"ם לנידון דידן משום שני טעמים: א) שכאן הם עושים בשכר; ב) שאין כאן פחד לחזור בלי נשק. הנה לטעם הראשון יש לשאול, הרי גם אותם שנימנו במשנתנו יתכן שמקבלים שכר וכגון שהיו עסוקים בשמירה ומקבלים גם שכר שבת בהבלעה, וע"י שמתעסקים כאן נתבטלו ממלאכתם, ובחיה הבאה ליילד מצינו כבר בגמרא שהיו מילדות בשכר (לגבי מילדת את הנוכריה, אך נראה שלא רק לגביה הדברים אמורים), עכ"פ דבר זה הוא רגיל כמעט ללא יוצא מן הכלל בדורותינו ואעפ"כ לא אישתמיט אף אחד מהאחרונים שיעיר שדין זה של המשנה אינו קיים אצלנו לגבי חיה. אלא ודאי שכר זה שהם מקבלים עבור הטיפול אינו שייך לטרחה הכרוכה עם ההשתעממות באיזה מקום נידח רחוק ממשפחתם

ומאווירת יום השבת שהיו רוצים להיות בו ככל האנשים האחרים. ואם כי עסקם מכריח אותם לעשות שבתם חול הרי הם רואים את זה רק באותה מידה שהוא הכרח ממש לעצם ההצלה, אבל לא לדברים שאינם שייכים להצלה. עכ"פ לא עבור זה הם מקבלים את משכורתם, שאילו היו מביאים גם את זה בחשבון היתה עולה פי כמה וכמה, וגם אז אין לדעת אם היו הרבה נזקקים לכך. והרי כידוע גם בלאו הכי אין נהירה גדולה אחרי מקצוע זה בישראל, מחמת אי הנעימות והחיים הבלתי סדירים.

בנוגע לנימוק השני שאין להם מה לפחד, הנה בדברי הר"י מבואר שהחשש שהיה הוא לא הפחד ללכת, שהרי פחד זה אינו קיים אילו היו משאירים נשקם ליד הכניסה לחומת העיר, אלא החשש שהנשק יפול לידי הנוכחים וזה יגרום לפיקוח נפש. חשש זה קיים גם בנידון דידן, שאין אפשרות להפקיר הנשק באופן שיוכל ליפול לידי אנשים שאינם מהוגנים. אמנם בנידון דידן אולי היה אפשר להסתפק שישארו רק שומרים מועטים ואז כבר לא היה הפקר. אך הרי עדיין לא מצאנו תקנה לאלה המועטים שבהכרח להם להשאר שם וסו"ס הטענה של נמצאת מכשילן קיימת.

אמנם כן, היתר זה לא מצינו אלא לחזרה בתוך התחום או כשתחומים מובלעים ולא יותר מזה. כמו כן אין היתר אלא לחזור ברגל אבל לא במכונית שנסיעה בה כרוכה באיסור מלאכות, כי נראה מתוך הגמרא שבזה כבר מספיק שלא תהא מכשילן. אכן בדורנו יש מקום קצת לדון להתיר יותר. כי נראה שענין זה של נמצאת מכשילן לעתיד לבוא אינו דבר קבוע אלא הוא ניתן לשינוי עפ"י מצב הדור. כי הנה רואים אנו במשנה שחלו שינויים בדין לענין עדות החודש שקודם לא זזו משם כל אותו יום, וכן לענין היוצאים להציל, ער שתיקנו להם אלפים אמה. ולכאורה תמוה למה באה התקנה כ"כ מאוחר וכל הדורות עד אז לא ידעו ולא הרגישו צורך בתקנה זו. ונראה שהוא משום שבאמת דבר זה אינו קבוע, כי בדור המדקדק במצוות שרובם ככולם מכירים את הערך הגדול של פיקוח נפש, ודאי לא היו נמנעים מלהציל גם לולי האפשרות לחזור, ואז לא היה קיים כלל חשש של עתיד להכשילם לעתיד לבוא, וע"כ גם לא היה צריך להתקין תקנות מעין אלו. ורק בדורות יותר מאוחרים נחלש קיום המצוות, וראו חכמים שזה יכול לשמש מכשול וע"כ תיקנו להתיר.

עפ"י יש מקום גדול לדון בדורנו דור יתום, שלצערנו שומרי תורה מעטים. ואף אלה השומרים רבים מהם קשה להם לעמוד בנסיון קצת יותר גדול, שאם נטיל עליהם את הדין כפי שהוא שיצטרכו להשאר לבדם באותו מקום שהגיעו לשם לשם פיקוח נפש, כשזה מחוץ לתחום, או שנטיל עליהם לחזור ברגל בחום גדול ובדרכים מעייפות, אם גם ישמעו לנו, הרי עכ"פ זה יחליש אצלם את הרצון לשמש בתפקיד מעין זה ונמצאת מכשילן. ע"כ לענ"ד יש מקום להשתמש בהיתר זה של אתה מכשילן לעתיד לבוא יותר ממה שהשתמשו בו חז"ל בדורם, לפי צורך ומצב דורם. אולם זה דורש כמובן אחריות גדולה של קבלת החלטה של ב"ד גדול שבדור, ואיני מזכיר דבר זה אלא כסניף ומ"מ לעיון.

ד. יש להרבות שומרי תורה בקרב אנשי המשטרה

עוד כתב: "ומ"מ אין הענינים שוים לגמרי וכו' ושנית, הואיל וכל ההיתר הוא כאן מפני שאם לא נתיר תרבינה גניבות, הנה הרוב הגדול הם לצערנו לא מתחשבים עם ההוראות של הרבנות והם הרי ממילא לא ימנעו, וא"כ לא ישמש האיסור לריבוי גניבות ואיך נבוא להתיר משום חשש זה שתריבנה גניבות".

לענ"ד חשבון זה אין לו מקום בהלכה, שא"כ היה בזמננו צריך להשתנות גם עיקר הדין של ההיתר לחזור עם הנשק שהוא ג"כ משום נמצאת מכשילן לעתיד לבוא, כיון

שרבים ואולי גם הרוב המצויים אצל נשק אינם מקפידים ואינם חיים מפינו וע"כ אותם לא נכשיל וממילא תעשה המלאכה על ידם. וכן ישתנה הדין שהזכרנו לעיל מהטי"ז לענין אם אפשר ע"י נוכרי, שהוא ג"כ רק מטעם של נמצאת מכשילן לעתיד לבוא, ולפי"ז אין חשש זה קיים במקום שרוב הציבור אינו שומר תורה. אלא ודאי חשבון זה אינו מכמה טעמים:

1. גם פורקי עול אינם יוצאים מכלל ישראל ואנו מצוים גם לדון עליהם, והדין גם עליהם נקבע ואעפ"י שמוכנים לאכול בשר חזיר, הנה יתכן שאין זה אלא בשר טלה, וע"כ הדיון הוא על העם כולו, אם דבר זה מוכרח שיעשה ע"י מישהו או לא.

2. הרבה הגיעו לפריקת עול רק מתוך זה שהיה נראה להם שאין אפשרות ליישב את התורה עם צורכי המדינה, ורק הודות לאפשרות של שימוש ביהודי "שבת-גוי" יכולה היהדות הדתית להחזיק מעמד. נמצא שע"י שתקבע ההלכה המאפשרת את מילוי הצרכים הדחופים במדינה עפ"י הדין, יגרום הדבר להתחזקותם של אלה שיהדותם רופפת ותלויה, והרי אנו מצילים אותם ממכשולות גדולים לכל חייהם.

3. לא נקבעה כמות היוצאים להציל ואף אחד אינו יכול לעשות חשבון: מה בכך אם אני לא אצא האם יוכר הדבר בתוך ציבור גדול, כי אין יודע מי יוכשר ויש לפעמים שהאחד מצליח בדבר שהרבה לא עלתה בידם (חוץ ממה שאם כל אחד יעשה כן לא יהא יוצא אף אחד). ובנידון דידן הרי ברור שלנוכח הכבדות כאלה לא יהא מספר שומרי תורה מרובה בין אנשי המשטרה, כי מה להם ולצרה הזאת, והמצויאות מוכיחה זאת לעינינו. והרי נדמה שדוקא לענין שאלה זו של פיקוח נפש שבאה ע"י המשטרה, יש מצד ההלכה הזאת עצמה צורך לרבות יותר ויותר שומרי תורה שם, כי רק הם יודעים כראוי ערך האדם והם לא יתעצלו באמתלאות של נוחיות אלא יהיו תמיד זריזים וראשוניים לדבר מצוה. וממש כמו שמצינו באחרונים הנימוק שלא להשתמש בגוי גם כשהוא מצוי לענין פיקוח נפש, מפני שמצוי הדבר שהוא מתרשל במלאכתו, משום שענינו לנוחיותו ומנוחתו חשובה בענין יותר מחייהם של אחרים. כמו כן יש הבדל גדול, ואנו רואים זאת לעתים קרובות במציאות, בין יהודי שומר תורה שמתעסק בדבר הגובל עם פיקוח נפש לבין אם הדבר נתון לידי של פורק עול שאין לו בחייו אלא אכול ושתה, ואף על חיו הוא עתים שאינו חס.

אין שום ספק שתפקידי המשטרה שיש בהם הרבה משום פיקוח נפש יעשו ביתר יעילות אם ירבו בשורותיה שומרי תורה, בנוסף לזה שגם קלסתר פניה של המדינה בכלל במניעת שחיתות ומעשי עוול גם מצד אנשי המשטרה עצמה תלוי הרבה בשאלה מי ומי הם השוטרים. וכשם שנצטוינו על מינוי שופטים, כן נצטוינו על מינוי שוטרים, ועל שניהם נאמר "ושפטו את העם משפט צדק". והיש לך מכשול גדול מזה, של ריחוק שומרי תורה משורות המשטרה, שודאי זה מביא בעקבותיו באיזה מקרים לידי הפסד נפשות שיהא ראוי לא להסתפק בזה שנאמר שהמעשים המסופקים יעשו ע"י אחרים, בו בזמן שמצד הדין היה להתירם לכולם, רק מתוך החשבון שבלי זה דברים אלה יעשו, נאסור את זה על אלה השומרים תורה.

סוף דבר נ"ל כדבר ברור שהדיון בנקודה זו אינו צריך להביא בחשבון את מספר שומרי התורה במשטרה כיום הזה (עלינו גם לחתור שיהפכו שם לרוב, לא פחות ממה שעלינו לשאוף להגיע לרוב במקומות אחרים), אלא אנו חייבים לדון כאילו כולם מוכנים לשמוע בקול התורה ולהשמיע להם את ההלכה כפי שהיא לכולם באופן שווה, ועד כמה שיותר הרי זה מותר לכולם, ואין ראוי להמנע מזה, ועד כמה שזה אסור עלינו לחתור

שיהא זה חוק כללי הנוהג ומחייב את כל אנשי המשטרה כאחד, וגם עד שיתקבל חוק זה לא נהסס מלאומרו ברבים, השומע ישמע והחדל יחדל, ולא עלינו תלונתו ואחריותו.

ה. מכשירי פיקוח נפש

בא"ד כתב: "ובכלל קשה להחליט על היתר מטעם חשש פיקוח נפש, שהרי ודאי יש איזה גבול גם לחשש פיקוח נפש". ולבסוף מחלק, שאם הקטטה כבר ישנה אעפ"י שברוב מקרים אין בה משום סכנת נפשות הרי זה בגדר ספק פיקוח נפש "שהרי כבר קרה המקרה העלול להביא לידי סכנת נפשות, אולם לענין חזרה לבסיס אחרי שכבר נעשתה הפעולה מחשש שמא נזדמן דבר חדש, וכן סיור הניידות לראות ולשמור שלא יקרו מקרים מעין אלה חוכך להחמיר "הואיל ועצם השכיחות של מקרים כאלה (= קטטות) אינם בגדר רוב אלא בגדר מיעוט".

לענ"ד יש לדון כאן לא מבחינת כל מקרה ומקרה לחוד אלא יש לסקור את כל מיני המקרים העלולים להתרחש, ורק לפי זה לקבוע את ההלכה גם במקרה מסוים. ראשית נסורה נא לראות יסוד הכלל שכבר דברנו בו לעיל שמתירים עכשיו לחלל את השבת משום נמצאת מכשילן לעתיד לבוא. כי לכאורה תמוה מהיכן למדנו כלל זה שהותר לחלל על דבר שאינו לפנינו, ולעשות מעשה שבו עצמו אין משום צורך הצלת הכלל. וכבר נתברר לעיל שאינו שייך כלל לשאלה אם שבת הותרה או דחוייה. שאלה זו קיימת גם לענין קדוש החודש. ונראה שאין זה גם מתקנת חכמים ומכח **עקירת** דבר מהתורה, שא"כ היה לגמרא להביאה בדיון אם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה. וכן מנוסח המשנה בר"ה: "שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבוא" לא נראה שזוהי תקנה שר"ג מצא לנכון לתקנה אלא הוא מעצם הדין.

וראיתי בפנ"י ר"ה שעמד בזה, אבל תירוצו אינו מובן, שכתב שהטעם הוא מפני שאנו חוששים שמא רק נדמה להם שהוא נראה בעליל בכ"מ, ויתכן שבמקום ב"ד לא נראה. אבל דבריו אינם מובנים כלל שהרי בפירוש אמרו הטעם רק משום מכשול לעתיד לבוא, הרי ברור שלמקרה זה לא היה שום חשש. ועיי רש"י מנחות (סד, ע"א) שכתב בפירוש ה"נמצאת מכשילן לעתיד לבוא" שהוא "**דזמנין** דלא יראה בעליל **ויאמרו העדים** כמו שראינוהו אנו כן ראוהו ב"ד". הרי שכרגע חשש זה ודאי אינו כי לר"ע היה ברור ללא ספק שגם ב"ד ראוהו.

וני"ל שההיתר הוא מגדר **מכשירין** שגם הם הותרו בכלל פיקוח נפש ודין במועדו של קדוש החודש. שהרי כל חילול שבת בהליכה וכיו"ב אין זה אלא מגדר מכשירין. ואי"צ לריבוי מיוחד שהרי גם ר"ע החולק על ר"א לענין מכשירי מילה ועבודה, לא נחלק אלא במכשירים **שאפשר** לעשותן מבעוד יום, וכאן הרי א"א היה שהרי לא ידעו מה שיהיה אח"כ. (ובפיקוח נפש נראה שגם אם היה מסוכן לפני כן והתרשלו בדבר יהא מותר עכשיו כי אין החולה אשם בהתרשלותו של אחר. וגם אם הוא עצמו התרשל לא שייך להחמיר כי אין הוא שלו, והרי הוא כאחר בנידון זה). והפירוש נמצאת מכשילן לעתיד לבוא הוא שאם לא נתיר עכשיו את המעשה הזה שיש בו משום חילול שבת יביא הדבר מחר או לאחר זמן לאיבוד נפש, נמצא **שפעולה זו של חילול שבת עכשיו היא הכרחית בכדי שתוכל לצאת לפועל לאחר זמן ההצלה הנצרכת**. ואם לא תעשה עכשיו הפעולה ברור שזה יגרום פעם לאיבוד נפש. ע"כ הרי זה בגדר **מכשירי פיקוח נפש** שגם הם הותרו. והוא הדין והוא הטעם בקידוש החודש.

נמצאנו למדים **כלל**, שגם פיקוח נפש שעדיין אינו עומד לפנינו לא לגבי רגע זה ולא לאח"כ, אבל ברור לנו שיגיע הדבר לזה בזמן מן הזמנים אנו רואים אותו כאילו הוא

כבר לפנינו. כי חובה זו של "וחי בהם" היא קיימת ועומדת לפנינו לא רק לגבי החיים של רגע זה אלא אנו מצווים ועומדים לדאוג גם להצלת חיים שיצטרכו פעם לחיות, אעפ"י שאין אנו יודעים מתי ואיך. וכן מצות "במועדו" קבועה ועומדת היא עלינו ברגע זה גם על מה שיבוא בעתיד. וע"כ כל מה שאנו יכולים לעשות בכדי להוציא לפועל את המוטל עלינו במצוות אלה גם בעתיד הרי הם בכלל מכשירים, שאם אין אפשרות לעשותן בערב שבת מותר לעשותם גם בשבת בדומה לעצם המצוה עצמה. ולמדנו מכאן הלכה גדולה שגם הצלת נפשות שלעתיד לבוא, הרי זה כאילו היא לפנינו עכשיו.

מעתה נראה שאין גם מקום לחלק במידת **השכיחות** של הדבר לעתיד לבוא. שאפ"י אם אין זה אלא אחד מאלף, דיה הצלה אחת של נפש אחת בזמן מן הזמנים בכדי להתיר ולחייב לעשות פעולות אלה של חילול שבת שהם בגדר מכשירים להצלה זו, שאם לא נעשה אותן לא תצא ההצלה לפועל. כי מכיון שהגדרנו פעולה זו כמכשירי פיקוח נפש, אין לנו שום הגבלה במספר הפעולות והחילולים שיש לעשות שבסופם יביאו לפיקוח נפש של אחד מישראל. הגע עצמך, אם נפלה מפולת של בנין גדול וענקי, ואנחנו יודעים שבאיזה צד מהמפולת נמצא בבירור אדם מישראל, האם נתלה גם זה בשאלה אם הולכים בנפשות אחר הרוב? ולכאורה למה באמת אין אומרים נלך אחר הרוב, ועל כל גל וגל נאמר שעפ"י הרוב אין שם יהודי, וע"י זה נאסור את כל פעולת הצלה במקרה זה. אלא ודאי כיון שאם נאמר כן לא נעשה את מעשה ההצלה, ורק ע"י שנחטט בכל הגל או בכל הגלים נוכל למצוא ולהציל את האדם מישראל, הרי כל העבודות בגדר מכשירין להצלה זו, כיון שאחרת אין אנו יכולים להגיע בשום פנים להצלה. וע"כ כל הפעולות שאנו עושים הם בגדר ההיתר של פיקוח נפש ולא רק הפעולה שהיא מוכרחה מצד עצמה להצלה. דהיינו החפירה במקום שהוא ודאי קבור, אלא כל פעולות **העקיפין** שתפקידן בעיקר לברר היכן הוא נמצא הן בכלל זה, ומצד מכשירים וכנ"ל.²

מעתה גם אם "האתה מכשילן לעתיד לבוא" היא מציאות רחוקה, מ"מ כל עוד ברור שיבוא בזמן מן הזמנים, הרי כל הפעולות שאנו עושים הם בכלל מכשירים לפעולת ההצלה ההיא ומותר וגם מחויבים לעשות עכשיו. ומעתה אין זה שייך כלל לדיון של קביעות הגבול והגדר בין ספק פיקוח נפש שהותר לבין ספק רחוק של אחד מאלף שהוא אינו כלל בגדר ספק. כי כל זה שייך רק למקרה בודד וחד פעמי, שמכיון שהוא ספק רחוק אני מניח שלא יקרה כלל או שלא קרה כלל. משא"כ נידון שלנו, אם תאמר שהוא מיעוט ולא תצא לפעולת הבדיקה, הרי בכל מקרה תדון ככה, כי מאי אולמיה האי שבת משבת אחרת, וע"י זה לא תצא אף פעם לפעולות בדיקה בשבת. אבל אז הרי אתה יודע בודאות גמורה שע"י אי-יציאה זו יגיעו הדברים לידי איבוד נפשות, שבאחת השבתות תזדמן תגרה שתביא לידי איבוד נפשות. ונמצא שאי-יציאה זו יש בה משום איבוד נפשות. ולהיפך - יציאה בכל שבת ושבת ודאי תמנע את הפרצה באיזה זמן שתזדמן. וע"כ יש לנו לראות את היציאה לשמירה בכל השבתות כמכשיר פיקוח נפש של אותה שבת, שבה השמירה תביא תועלת.

2 ובוזה נראה לכאורה שנחלק הטי"ז על הרמ"א שהובא לעיל אם יש לחשוש למכשול לעתיד לבוא ע"י שיעשו ע"י נוכרי המזומן לפנינו בלי איחור. כי הרמ"א סובר שאינו בדומה לחשש שמא יתאחר מלעשות שהוא מצוי טובא, משא"כ החשש שמא ילמדו מכאן להחמיר כשלא יהיה נוכרי מצוי הוא חשש רחוק. אולם הטי"ז שהשווה הדברים לא חילק בזה. והטעם כנ"ל מכיון שנתברר שהחשש מצד לעתיד לבוא הוא חשוב כמו אלו היה הפיקוח נפש כבר לפנינו עכשיו, ובמקרה שיש לפנינו פיקוח נפש לא שייך לחלק במכשירים בין מספר המלאכות שיש לעשותן לשם זה.

ע"כ מותרת אף מחוייבת השמירה בכל השבתות כולן, כי אין אתה יודע איזוהי שתביא לידי הפיקוח נפש, וע"כ כולן בכלל היתר וחיוב, ממש כפיקוח כל גלי המפולות בשביל הצלת אחד מישראל הנמצא תחת מפולת אחת ויחידה. כלל הדברים: אין לנו לדון את המקרה מבחינתו הבודדת אלא מבחינת כל המקרים הדומים לו שגם להם אנו קובעים את דרך בהתנהגות ע"י הקביעות כלפי מקרה זה. וע"י בחינה זו אין חשוב כבר כלל אם מקרה בודד זה מצוי או לא, אלא אם ע"י המעשים בכל המקרים הללו הדומים זה לזה והיכולים להתרחש אם היום ואם מחר יהא בהם **פעם** משום הצלה, וכן אם ע"י ההמנעות מפעולה במקרה זה וממילא גם במקרים הדומים יהא משום איבוד נפשות ברור באיזה מקרה מן המקרים. ואם הדבר כן, הרי זה בכלל פיקוח נפש המחייב לעשות כל המלאכות כולן עכשיו, לא מצד חשש למקרה זה ולשבת זו שלפנינו אלא מגדר מכשיר לפיקוח נפש שיבוא פעם מן הפעמים אם היום ואם לאחר זמן.

על פי זה יש להתיר כל פעולות סיירות הניידות, אא"כ ברור שאינן נעשות במחשבה רצינית וחשש כל שהו אלא רק לשם טיול סרק בעלמא. כמו כן יש מקום גדול להתיר חזרה במכונית גם אחרי שנגמרה המריבה במקום זה אם יש מקום ולו גם רחוק לחשש שמא נצרכת המכונית ברגע בצד שני של המחוז המשטרתי וע"י שיחזורו לבסיסם יוכלו לגשת למקום ביתר מהירות, מאשר מהמקום שהם נמצאים כעת.

וכסניף לזה יש להוסיף מה שהזכרנו לעיל, שיתכן לומר שבדורותנו יש להרחיב את הגדר של נמצאת מכשילן לעתיד לבוא גם לענין החזרה מחוץ לתחום וחזרה במכונית, שאל"כ ימנעו כל אלה שהם שומרי תורה מלהתגייס לעבודה משטרית בכלל וכנ"ל).

1. נזקי ציבור = פיקוח נפש

נ"ל שיש להכניס כאן עוד נימוק הלכתי, הראוי לשמש סניף, אם לא יסוד חשוב כשלעצמו. והוא שיטת רב האי גאון והרב בעל הלכות והר"ח לענין גחלת בשבת בר"ה (שבת מב, ע"א), שפרשו אליבא דשמואל שמתיר בשל מתכת אעפ"י שהיא מלאכה דאורייתא - לפ"מ שפסק כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופא - משום חשש של נזקא דרבים. ותמהו בזה הרמב"ן והרשב"א איך נתיר מלאכה דאורייתא מחמת חשש נזק, וכתבו שניהם (הרמב"ן בלשון "ואולי", והוא עצמו אינו סובר כן, והרשב"א בנוסח "וי"ל" וגם לא גילה מהי דעתו הוא): "כיון דדרכו להזיק בו ורבים ניזוקים בו, כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל, דאי אפשר לרבים להזהר ממנו"³. ועי' מ"מ פ"י מהלי שבת שהיטה גם דעת הרמב"ם לשיטה זו לתירוץ א'⁴.

מקור הדבר נ"ל שיש ללמדו ממלחמת רשות שהיא להרווחה (סוטה מד, ע"ב) או להרבות שמעו של מלך ישראל (רמב"ם פ"ה ממלכים) או לפרנסה (ברכות ג, ע"ב) וע"י זה הותר להעמיד בסכנה נפשות של יחידים. וספק זה הרי הוא חמור יותר מדין חילול שבת, שהרי בגלל ספק מסוג זה ראוי לחלל את השבת (עי' מנ"ח שהעלה שבמלחמה אין דין "וחי בהם", כי כל עיקר מלחמה בנויה על ספק איבוד נפשות כי אין סומכים על הנס). והר"ף החולק בפ"ק דשבת על המפרשים היתר הפלגה ג' ימים לפני שבת מצד דין תחומים, שא"כ גם קודם ג' ימים אסור, נראה לכאורה שסובר שבמלחמת רשות הותרה

3 אגב, גם כאן ההיתר בהכרח הוא סופם משום תחילתן, שהרי במקום לכבות המתכת יכול לעמוד במקום ולהזהיר הרבים עד שיפוג חומה מאליו, אלא מפני שיערו חכמים דעתו שלא יעמוד בזה.

4 ותירוצו הראשון שהוא משום מתעסק אינו מובן שא"כ נאמר כן בכל מלאכה שאינה צריכה לגופה, ומה שמסתמך על הרשב"א והתוס' הרי הם לא כתבו אלא במה שאין במינו ניצוד, שכל עיקר אינו אלא מלאכה דרבנן, וגם זורקו מיד מידו שאין על זה שם צידה כלל, משא"כ לענין נחש.

(או נדחתה) השבת, שאל"כ אינו מובן למה מותר להלחם מלחמת רשות ואפי' לפתוח בראשון בשבת, הרי ברור עכ"פ קרוב לודאי שיצטרך לחלל את השבת בהמשך המצור. אלא ודאי דבר זה הותר. ולכאורה אינו מובן למה. ולדעת הרז"ה האוסר לענין ינוקא דאישתפוך המימיה שלאחר מילה למול, שאסור להכנס לדין פיקוח נפש, לכאורה כל דין היתר הפלגה ג' ימים לפני שבת (ולדעת רבים גם כשהדבר ברור שיצטרך לחלל שבת), הרי הוא בהכרח רק משום שלמד היתר זה מדין מלחמת רשות, שאל"כ מנין לנו היתר זה להכניס עצמו בפיקוח נפש. (ומה ששגור בפי הכל לומר שמלחמה היא דין מיוחד אין לו יסוד כי למה לא נלמד משם. ומה שרגילים לומר שדין מלחמה שאני משום שהוא ע"י סנהדרין - אינו, וכי סנהדרין בכוחם להתיר איסורי תורה?)

ע"כ נראה שיסוד הדברים הוא שכל מה שנוגע לשלום הציבור או סילוק נזק ממנו, הכל נחשב כפיקוח נפש, כי כל מה שכרוך בשלום הציבור יש בו בעקיפין ענין עם פיקוח נפש. פרנסת היחיד לדוגמא אין בה משום פיקוח נפש, אבל אם הציבור יהא מחוסר פרנסה אפילו אם אין זה נוגע ללחם, הרי לא ימלט שאחד מבין הרבים יהא כזה שהוא צריך לאוכל יותר משובת, באופן שאצלו זה יכול להיות פיקוח נפש. וכן כל מלחמה שהיא מביאה הרווחה וע"י זה ניתנת אפשרות לטפל יותר בחולים ותשושים, מה שאינו קיים בזמן שהתנאים הכלכליים הם ירודים.⁵ וכן מלחמה שהיא להרבות שמעו של המלך, יש להניח שע"י זה יפחדו האוייבים מלבוא וירבו אלה המעוניינים לכרות ברית, מה שג"כ מביא למצב כלכלי יותר טוב וע"י זה מתרבה הבריאות בציבור. וכן ענין סילוק הנזק בציבור בגחלת, אמנם זה מצד עצמו אינו מסוכן, אבל הרי יתכן שהניזק לא יוכל לצאת לעבודה, ויתכן גם שהוא בודד ולא יוכל להגיד למישהו להחיש לו עזרה. וע"כ יכול הדבר הקטן הזה להביא לידי פיקוח נפש. וכיוצא בזה מיני ציורים, שאם אנו חושבים על זה לגבי היחיד הרי זה רחוק ואין לחשוש מזה, ומ"מ באופן ציבורי יש לחוש, ולגבי פיקוח נפש גם זה מובא בחשבון.

והנה כאמור הרמב"ן חולק על שיטת גאונים זו, אולם כפי מה שרצינו לומר שמקור הדברים הוא בדין מלחמת רשות, הרי ניתן לומר שגם הרמב"ן לא חלק על יסוד הדברים שסכנת נזק הציבור נחשב כפיקוח נפש אלא שסובר שענין זה של גחלת אינו נחשב כ"כ נזק הציבור, שאין מצוי שיכשלו, ועוד שהרי ברירה בידו לעמוד שם במשך זמן קצר זה עד שהמתכת תתקרה, וא"כ אין בזה כלל משום סכנת נזק רבים, וכן צידת המזיקים שאינם ממתים אינו נוגע לציבור אלא למקום מועט איפה שהוא נמצא, ואינו דומה למלחמה שנוגעת בשלום כל ישראל. באופן שאין זה רחוק כלל מהדעת לומר שכו"ע מודים בעיקר היסוד שנוזק הרבים הוא שקול כפיקוח נפש היחיד.⁶

ומעתה נידון דידן של סיור בכדי למנוע קטטות ומריבות בציבור או לתפוס גנבים וכיו"ב, אם אמנם הצלה ממקרי איבוד נפשות הם אולי קצת רחוקים, הרי הצלת ממון ונזקים גופניים מצויים מאד, ואין זה גרוע מגחלת ועדיף ממנה כי כאן הנזק אינו מצומצם במקום אחד, אלא פוגע בציבור כולו. וודאי שיש בזה משום הצלת הציבור

5 זה לא מובן: וכי מותר עתה לסכן נפשות בפועל במלחמות, משום חשש עתידי של נפשות אחדות בשל מצב כלכלי ירוד? אמנם ראה ההערה הבאה של המחבר, ואעפ"כ. - י. ש.

6 וע"כ הותר לסכן יחידים במלחמה בשביל שלום הציבור כולו כי הדבר יכול להביא להצלת הרבה נפשות יותר ממה שעלולים ליהרג בחרב השונא. ואעפ"י שאם אמרו תנו לנו נפש מישראל ואם לא נהרוג כולכם הרי זה אסור ואין מבחינים בין הצלת רבים ליחידים, אין זה אלא כשמיחדים את האחד, וצריך למסור אותו בידיים, אבל כשאין מוסרים בידיים ואין האחד ידוע מראש והרי הדבר נתון להשגחה, בזה יש להעדיף באמת את שלום הרבים על היחיד, כן נראה לכאורה הגדרת הדברים.

מזק, שלדעת הגאונים הרי הוא שקול כפיקוח נפש, וכפי שכתבנו מתקבל על הדעת שגם שאר ראשונים מודים להם בעיקר הדין וכנידון דידן.

ואם אמנם קשה לסמוך על זה ולעשותו עיקר הטעם להקל, מ"מ לעני"ד הרי הוא לכל הפחות ראוי להצטרף כסניף ליסוד העיקרי שהעלנו להתיר מצד זה שאיזה פעמים זה יביא לידי פיקוח נפש, והוא יש בכוחו לתת לזה דין פיקוח נפש לכל דיניו כנ"ל.